

Gadameri Hermeneutik Anlayış Bağlamında Oğuz Atay'ın "Unutulan" Öyküsü

DOÇ. DR. YUSUF AYDOĞDU* - İNCİ ÇAĞDAŞ ASLAN**

Öz

Metin yorumlama ve anlama sanatı olarak gelişen hermeneutik, Antik Yunan'dan günümüze uzanan köklü geleneğe sahip bir kuramdır. Tanrıların mesajlarını insanlara ileten Hermes figüründen ilham alan bu yaklaşım, öncelikle İncil tefsirlerinde kullanılmış, ardından modern dönemde Schleiermacher, Dilthey, Heidegger ve bilhassa Gadamer'in katkılarıyla da felsefî ve edebî yönden sistematik bir yönetime evrilmiş, okuyucunun metni anlama sürecinde aktif bir rol oynadığını ve her okuma eyleminin yeni bir anlam yaratabileceğini savunan bir kurama dönüşmüştür. Özellikle Gadamer'in iki ciltlik *Hakikat ve Yöntem* adlı eseri, hermeneutik üzerine modern tartışmaları derinleştirerek yorumlamanın yalnızca bir açıklama değil, aynı zamanda diyalojik bir süreç olduğunu ortaya koymuştur.

Bu araştırma, Çağdaş Türk edebiyatının özgün seslerinden Oğuz Atay'ın "Unutulan" adlı öyküsünü, Gadameri hermeneutik perspektiften incelemeyi hedeflemektedir. Öykünün barındırdığı çok katmanlı kurgu evreni ve okuru aktif bir anlam arayışına yönlendiren yapısı, metni hermeneutik yaklaşımla çözümlenmek için verimli bir zemin sunmaktadır.

"Unutulan", Atay'ın karakteristik postmodern anlatım tekniklerini yansıtırken, modern kent yaşamında bireyin varoluşsal sorgulayışlarını merkeze alan bir öyküdür. Öykünün başkarakteri olan kadın, toplumsal unutulmuşluğun tetiklediği yabancılaşma ve benlik kriziyle yüzleşirken, öykü de üst-kurmaca, bilinç akışı ve ironik anlatım teknikleriyle örülü bir metin düzleminde işlenir. Bu bağlamda inceleme, öykünün çok katmanlı yapısını Gadamer'in hermeneutik yaklaşımı çerçevesinde çözümlenmeyi ve okur-metin etkileşiminin dinamiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu metodolojik yaklaşım, hem Türk öykücülüğünün modernist kanadında önemli bir yere sahip olan Atay'ın eserinin yeni bir perspektiften değerlendirilmesine olanak sağlayacak, hem de Gadameri hermeneutik kuramın Türk edebiyatı incelemelerindeki uygulanabilirliğine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Hermeneutik, Schleiermacher, Dilthey, Gadamer, Oğuz Atay, öykü, "Unutulan"

* Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: yaydogdu@bingol.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1013-5278, Bingöl, Türkiye.

** Bingöl Rekabet Kurumu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, e-posta: zozan.inci23@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-90720572, Bingöl, Türkiye.

Gönderilme Tarihi: 27 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 22 Aralık 2024

READING OĞUZ ATAY'S STORY "UNUTULAN"
IN THE CONTEXT OF GADAMERIAN HERMENEUTICS

Abstract

Hermeneutics, which has evolved as the art of text interpretation and understanding, is a theory with deep-rooted traditions extending from Ancient Greece to the present day. Inspired by the figure of Hermes, who conveyed the messages of gods to humans, this approach was initially used in Biblical exegesis. Later, in the modern period, through the contributions of Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and particularly Gadamer, it evolved into a systematic philosophical and literary method. It transformed into a theory asserting that the reader plays an active role in the process of understanding the text and that each reading act can create new meaning. Especially Gadamer's two-volume work, "Truth and Method", deepened modern discussions on hermeneutics, establishing that interpretation is not merely an explanation but also a dialogical process.

This research aims to examine "Unutulan" (The Forgotten), a short story by Oğuz Atay, one of the distinctive voices of Contemporary Turkish literature, from a Gadamerian hermeneutic perspective. The multi-layered fictional universe of the story and its structure, which directs the reader towards an active search for meaning, provides a fertile ground for analyzing the text through a hermeneutic approach.

"Unutulan" is a story that reflects Atay's characteristic postmodern narrative techniques while centering on an individual's existential questioning in modern urban life. While the protagonist character confronts alienation and identity crisis triggered by social forgottenness, the story is woven in a textual plane comprised of metafiction, stream of consciousness, and ironic narrative techniques. In this context, the study aims to analyze the multi-layered structure of the story within the framework of Gadamer's hermeneutic approach and to reveal the dynamics of reader-text interaction.

This methodological approach will both enable a new perspective on the evaluation of Atay's work, which holds a significant place in the modernist wing of Turkish short story writing, and contribute to the applicability of Gadamerian hermeneutic theory in Turkish literary studies.

Keywords: Hermeneutics, Schleiermacher, Dilthey, Gadamer, Oğuz Atay, story, "Unutulan"

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir eylem olan "anlama" ve "yorumlama" faaliyeti, modern düşüncenin en temel sorunsallarından biri haline gelmiştir. Antik Yunan'da tanrıların mesajlarını insanlara ileten Hermes figüründen adını alan hermeneutik, basit bir metin yorumlama tekniğinden, insani bilimlerin metodolojik temeline evrilmiştir. Bu dönüşüm sürecinde, özellikle 19. yüzyılda Schleiermacher ile başlayan, Dilthey ile sistematikleşen ve Gadamer ile felsefi derinlik kazanan hermeneutik gelenek, günümüzde sadece metinlerin değil, tüm insani deneyimlerin anlaşılmasında başvurulan temel bir yaklaşım haline gelmiştir. Hermeneutik düşüncenin bu çok katmanlı yapısı, onu edebiyat eleştirisinden sosyal bilimlere, teolojiden hukuka uzanan geniş bir yelpazede etkili bir yorumlama paradigması olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda, hermeneutiğin tarihsel gelişimini ve temel kavramlarını incelemek, sadece bir düşünce geleneğinin izini sürmek değil, aynı zamanda insanın anlama ve yorumlama serüveninin derinliklerine inmek anlamına gelmektedir.

Hermeneutik kavramı, Yunanca "hermeneuein" fiilinden gelmekte ve çoğunlukla yorumlama, açıklama, ifade etme olarak Türkçeye çevrilmiştir. Hermeneutik; Yunan mitolojisinde tanrıların sözlerini insanlara aktarmakla sorumlu olan, Tanrı ve insan arasında elçi görevi üstlenen Hermes ile ilişkilendirilmektedir. Richard E. Palmer, *Hermenötik* adlı eserinde hermeneutiği söylemek, izah etmek, çeviri yapmak şeklinde üç anlama karşılık gelecek biçimde kullanmakta ve hermeneutiğin bu üç anlamı üzerinde etraflıca durmaktadır:

"Hermeneuein'in temel anlamının ilk yönü ifade etmek, ileri sürmek veya söylemektir. Bu yön, Hermes'in duyurma fonksiyonu ile ilgilidir... Hermeneuein'in ikinci tarz anlamı izah etmek şeklindedir. Bir izah etme olarak yorumlama anlamının dolambaçlı bir yönüne işaret eder; o, yorumun ifade ile ilgili olmaktan ziyade izah yönünü gösterir. Zaten kelimeler sadece bir şey söylemekle kalmazlar; aynı zamanda bir şeyi izah ederler, onu aklileştirirler ve açıklarlar"(Palmer, 2008, s. 40-56).

Hermeneutiği son olarak çevirme anlamında kullanan Palmer, bir dilden başka bir dile çevrilen eserlerde ufuklar arasındaki zıtlıkların olmasından kaynaklı anlama sorunlarının oluşabileceğine vurgu yaparak hermeneutiğin çevirme anlamının önemine vurguda bulunur.

19. yüzyılda Schleiermacher ile birlikte hermeneutik ilk defa geleneksel çizgisinden sıyrılarak modern bir görünüme kavuşmuştur. 1808-1810 yıllarında yazdığı *Genel Hermeneutik* ve 1838 yılında öğrencisi F. Lücke tarafından Schleiermacher'ın ölümünden sonra yayımlanan *Hermeneutik ve Eleştiri* adlı eserleriyle Schleiermacher, kendinden önceki hermeneutik anlayışa karşı çıkarak bu kurama yeni bir perspektif kazandırmış düşünürlerdendir. Schleiermacher'den önce hermeneutik; teoloji başta olmak üzere filoloji, hukuk gibi alanlar için ayrı ayrı kullanılan bir yaklaşım sergilemektedir. Hermeneutiğin genel bir anlama sorunu olduğunu göz ardı eden bu yaklaşımda her bir alan kendi içinde özel olarak incelenmektedir. Dinî metinlerin anlamını tespit etmek için teolojik hermeneutiğe, dilsel metinlerin anlamını tespit etmek için filolojik hermeneutiğe, hukuki durumlarda ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü içinse hukuki hermeneutiğe başvurulurken Schleiermacher, hermeneutiğe genel olma özelliği atfederek bütün alanlar için geçerli bir hermeneutik anlayış oluşturmaya çalışır. Ona göre, insan zihninin ürünü olan bütün metinler, genel bir anlama yaklaşımıyla pekâlâ incelenebilir. Metinleri hukuki metin, dinî metin olarak ayrı ayrı incelemek ve anlamlarını çözmeye çalışmak hem zaman kaybıdır hem de hermeneutiğin sistemli ve genel bir yöntem olmasını engelleyen bir durumdur. *'Özel hermenötikler konusu kutsal ya da profan, şiirsel ya da hukuki olsun; belirli metinlerin ve metin kategorilerinin anlaşılmasıydı. Oysa genel hermenötik, konusu ne olursa olsun 'metin metindir' anlayışından hareket ediyor ve metinler arasındaki ayrımı kaldırıyordu'* (Taşdelen, 2007, s. 191).

Schleiermacher'e göre kutsal metinlerin yorumu ile kutsal olmayan metinlerin yorumu arasında bir ayrım gözetmeye gerek yoktur. Her iki metin türü de anlamanın genel yasaları çerçevesinde ele alınıp yorumlanabilir. Schleiermacher'ın hermeneutiğe getirdiği bir diğer yenilik ise, anlamanın alanına sadece yazılı metinleri değil günlük konuşmalara kadar bütün sözlü ifadeleri dâhil etmesidir. O, hermeneutiğin yazılı ve sözlü bütün eserlerde hatta konuşmalarda bile kullanılması görüşünü savunur. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Sözlü ve yazılı metinlerin hermeneutik açıdan değeri birbirine denk midir? Söz gelimi insanların gündelik konuşmalarının neredeyse tamamı kendiliğinden gerçekleşen, anlama için özel çaba

gerektirmeyen türden konuşmalardır. Bu gündelik konuşmalar sıradan hâle gelmiş, zaten kendiliğinden muhatabı tarafından anlaşılmaktadır. Schleiermacher'ın hermeneutiğin alanına dâhil ettiği sözlü ifadelerin gündelik yaşamı kapsayan bölümü hermeneutik yorumlama ve anlama açısından zengin bir malzemeye sahip değilken yazılı metinler ise, hermeneutik anlama için malzemesi daha bol bir alandır. Öyleyse Schleiermacher'ın hermeneutiğin yazılı ve sözlü bütün ifadelerine uygulanması gerektiğini vurgulamış olması, yazılı ve sözlü metinlerin hermeneutik açıdan aynı kıymete sahip olduğu anlamına gelmemelidir.

Schleiermacher'den önceki klasik hermeneutik anlayışında, "anlama" kendiliğinden gerçekleşen bir kavram olarak düşünülmüş, hermeneutiğe yalnızca anlamamanın gerçekleşmediği durumlarda başvurulmuş bir yöntem gözüyle bakılmıştır. Schleiermacher ise, anlamamanın karşısına anlamamayı koyarak normal olanın anlama değil, anlamama olduğunu vurgular. Bu durum, klasik hermeneutik anlayışında kişinin sıkışmadığı sürece hermeneutiğe ihtiyaç duymadığını göstermektedir. Sadece anlama konusunda emin olmadığı, arada kaldığı durumlarda hermeneutiğe başvururken Schleiermacher'ın hermeneutik anlayışında hermeneutik, kişinin her zaman kullanabileceği bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. "*Schleiermacher, bundan dolayı yorumlama sanatı olarak hermeneutik anlamayı 'anlamamaktan sakınma sanatı' şeklinde tanımlar*" (Bilen, 2002, s. 60).

Klasik hermeneutik anlayışında anlama ve yorumlama birbirinden bağımsız iki unsur olarak algılanmakta, yorumlamanın anlamadan daha sonra gerçekleşen bir süreç olduğu görüşü öne çıkmaktaydı. "*Nesnenin dolaysız olarak kavranması olarak anlamayla, onu tamamlayıcı, ancak harici nedenlerle ihtiyaç duyulan yorumlama arasında bir ayrım yapılmakta idi*" (Bilen, 2002, s. 60). Schleiermacher ise, klasik anlayışın yorumlamayı ikincil unsur olarak görme durumuna karşı çıkmış, yorumlamayı anlamamanın birincil unsuru olarak öncelemiştir. Schleiermacher'e göre; yorumlama farkında olmadan dahi sürekli olarak yaptığımız bir eylemdir. En basit ifadelerde bile zihnimiz o ifadeyi yorumlama yoluna gider.

Schleiermacher, hermeneutik anlamamanın gerçekleşmesi için iki yöntem önerir: Bunlar, gramatik yöntem ve psikolojik yöntemdir. Gramatik yöntem, metnin dille ilgili unsurlarını tespit etmek anlamına gelmektedir. Bu yöntemde kelimeler, cümleler dil bilgisel olarak incelenir ve sonraki aşama olan psikolojik yönetime geçer. Gramatik yöntemle çok eski dönemlerde yazılmış metinler bile dil bilgisel olarak incelenip tarihselci bir tutumla çözümlenir. Bu nedenle metni gramatik yöntemle incelemenin en temel faydası başka dillerden çevrilen eserler ve çok eskide kalmış eserlerle günümüz arasındaki uçurumu kapatmaktır. Gramatik yöntemle psikolojik yöntemi beraber kullanmanın doğru olacağını vurgulayan Schleiermacher, metnin önce gramatik, daha sonra psikolojik yöntemle incelenmesi gerektiğini belirtir. Gramatik yöntemde genel bir dil incelemesi yapılırken psikolojik yöntemde ise yazarın söz konusu genel dili nasıl kullandığı incelenir. Nihayetinde yazar kendine has kişisel özellikleri olan bir bireydir ve dili kendi kültürel gelişimi içerisinde kullanır. Psikolojik yöntemde amaç yazara sezgisel olarak yaklaşmak ve yazarın niyetini ortaya koymaya çalışmaktır. Metin incelenirken yazarın ne anlatmaya çalıştığı, yazarın amacının ne olduğu gibi durumlara ulaşılmaya çalışılır. Gramatik yöntemle metni inceleyip yazara dair izlerin peşini sürmek, Schleiermacher'ın yazara verdiği önemi gözler önüne serer.

“Schleiermacher ile gerek yazar gerekse yorumcu o güne kadar rastlanmayan oranda değer kazanırlar” (Toprak, 2016, s. 162).

Schleiermacher ile başlayan hermeneutiğin evrenselleşme süreci Dilthey ile devam etmiş hatta Dilthey’in hermeneutiği tinsel bilimlerinin yöntemi hâline getirme çabalarıyla bir adım ileriye taşınmıştır. Dilthey’in doğa bilimlerine karşın tinsel bilimlerinden yana tutunduğu tavra geçmeden önce doğa bilimleri ve tinsel bilimlerinin mahiyetini karşılaştırmalı bir şekilde ele almak gerekmektedir. Doğa bilimleri, doğal olayları gözlemler ve deneylerden elde ettiği veriler sonucunda öngörmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır. Tanımından da anlaşılacağı üzere doğa bilimleri neden-sonuç ilişkisine dayalı, bilgiye yalnızca gözlem ve deneylerle ulaşılacağı görüşünün hâkim olduğu bir alandır. Doğada gerçekleşen sayısız olay önce teker teker incelenir, daha sonra tekil olaylardan hareketle tümevarım yöntemi kullanılarak bütüne ulaşılır. Dilthey’in hermeneutik yöntem ile anlamlandırmaya çalıştığı tinsel bilimler ise, konusunu insandan alan bir bilim dalıdır. Tin dünyasını “*insanları birbirine bağlayan ortak bir dünya*” (Özlem, 1995, s. 106) olarak tanımlayan Dilthey, metinlerin ve sözlü ifadelerin anlaşılması için kullanılan hermeneutiği tinsel bilimlerde kullanmayı amaçlar. Tinsel bilimler insana özgü olup daha çok insanın içsel duygu durumları üzerine yoğunlaşır. Doğa bilimlerinin yalnızca neden-sonuç ilişkisine dayalı kuralcı yapısına karşın tinsel bilimler anlamıyla çözümlenebilecek her türlü insan davranışlarını ele alır. Edebî metinler, tinsel bilimlerin çatısı altında ele alındığında şu gerçeklik ortaya çıkmaktadır: Bütün edebî metinler nihayetinde bir insanın üretiminden çıktığına göre edebî metinleri doğa bilimlerinin yöntemleri ile değil hermeneutik anlama ile incelemek daha doğru olacaktır.

Dilthey’e göre bir edebî metnin yazılış tarihi ne kadar eski olursa olsun o edebî metin çok farklı zamanlarda yaşamış bir okuyucu tarafından bile anlaşılabilir. Dilthey bu durumu “nesnel tin” kavramı ile açıklar. “*Yorumcu ve yazar açısından nesnel tin bir buluşma yeridir*” (Toprak, 2016, s. 178). Nesnel tine göre her insan benzer duyguları taşır. Bir insan kendisine hiç benzemeyen başka biriyle bile ortak değerler taşıyabilir. Herkesin içinde bir başkasını bulabileceği bir alan vardır. Öyleyse okuyucu da kendisinden bir şey bulduğu yazarla duygudaşlık yaşayabilir, okuyucu ile yazar arasında oluşan zamansal farklılıklar anlamının oluşmasına engel bir durum oluşturmaz. Dilthey, hermeneutik kuramında okuyucuyu o kadar ön plana çıkarır ki okuyucunun kimi zaman metni yazarından bile daha iyi anlayabileceği tezini savunur.

Dilthey’in hermeneutiğinde karşımıza çıkan bir diğer unsur ise anlamayı; *temel* (elementar) *anlama* ve *yüksek anlama* şeklinde ikiye ayırmasıdır:

“*Temel formu Dilthey, tek tek yaşantı ifadelerinin anlamlandırılması olarak tanımlar. Anlamanın yüksek formu, bir taraftan temel anlamada anlayan ile anlaşılması gereken yaşantı ifadelerindeki özsel fark olarak ortaya çıkan zıtlık, belirsizlik ve zorluklara bir reaksiyon iken, diğer taraftan da bireyin farklı yaşantı ifadelerinin sonucu olan karakter özelliklerini anlama işlevidir*” (Toprakkaya, 2020, s. 82).

Temel anlama çoğunlukla gündelik konuşmaları içeren, anlamak için özel çaba gerektirmeyen, doğal olarak anlaşılabilen durumları kapsar. Doğal olarak kendiliğinden anlamının gerçekleşmediği durumlarda ise yüksek anlama işin içine girer. Özellikle anlaşılması güç olan edebî metinlerde yazarın kendine has üslubu ve öznel tutumları olması nedeniyle yüksek bir anlamaya ihtiyaç duyulur.

“Temel anlama düzeyinde, bireyleri ortak yönleriyle anlarız. Temel anlamamanın sonuçsuz kaldığı zaman ise farklı ve özel bir yetenek gerekir. Çünkü başka bir insanı kendi özgünlüğü içinde onu genelin bir temsilcisi saymadan anlayabilmenin özel bir yetenek gerektirdiğini kabul etmek gerekir. Yüksek anlamayı, kişilerin doğal yeteneğine bırakmak yerine, onu, kuralları öğretilir ve öğrenilebilir bir yöntem altında belirlemek gerekir” (Bilen, 2002, s. 86).

Özetle, 19. yüzyılda Schleiermacher ile modern hermeneutiğin temellerinin atıldığı; hukuki, dinî, edebî metin ayrımı yapılmadan tüm metinler için geçerli ortak bir hermeneutik anlayışının oluştuğunu söylemek mümkündür. Schleiermacher, hermeneutiğin temel bir anlama ve yorumlama faaliyeti olduğuna vurgu yaparak bütün disiplinlerin benzer yöntemlerle okunabileceğini göstermekte ve hermeneutik kuramı sistemli bir görünüme kavuşturmuştur. Schleiermacher'ın her alan için geçerli ortak hermeneutik anlayışı Dilthey ile bir adım öteye taşınmaktadır. Dilthey, hermeneutiğin yalnızca metinsel durumlar için kullanılan bir yöntem olmadığını; insanı ilgilendiren bütün durumlara uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır.

1. GADAMER'İN HAKİKAT VE YÖNTEM ADLI ESERİ IŞIĞINDA HERMENEUTİK ANLAMAMANIN UNSURLARI

Gadamer'in felsefi hermeneutiğinin temellerinde, hocası Martin Heidegger'in düşünsel mirası belirgin bir şekilde görülmektedir. Her ne kadar ilerleyen dönemlerde bazı felsefi ayrışmalar yaşanmış olsa da Gadamer'in anlamayı varoluşsal bir süreç olarak kavramsallaştırması, açıkça Heidegger'in fenomenolojik hermeneutiğinden beslenmektedir. Her iki düşünür de anlamayı, insanın “dünya-içinde-varlık” olarak deneyimlerinden ayrı düşünülemez ontolojik bir boyut olarak ele alır. Heidegger'in varoluşsal hermeneutiği, varlığın mahiyetini sorgularken, bu sorgulamanın bizzat kendisini anlamamanın varoluşsal bir boyutu olarak konumlandırır. Bu bağlamda, kendi varlığını sorgulayan insan, yaşam deneyimleri aracılığıyla kaçınılmaz olarak hermeneutik bir anlama sürecine girer. “Gadamer'e göre de anlama insan varoluşunun yalnızca eylemlerinden biri değil, hayat tecrübesinin yapısına aittir” (Bilen, 2002, s. 113).

Gadamer'in hermeneutik yaklaşımının ayırt edici özelliklerinden biri, anlamayı belirli disiplinlere özgü metodolojik bir faaliyet olmaktan çıkarıp evrensel bir insani deneyim olarak yeniden tanımlamasıdır. Bu perspektifte anlama ne doğa bilimlerinin ne de tinsel bilimlerin tekelinde olan metodolojik bir sorun değil, insan varoluşunun temel bir boyutudur. Gadamer, hermeneutiği salt metodolojik bir araç olmaktan kurtarıp anlama ve yorumlamanın ontolojik boyutlarını öne çıkaran felsefi bir soruşturma alanı olarak yeniden konumlandırır. Nitekim başyapıtı “Hakikat ve Yöntem”de (Wahrheit und Methode) hermeneutik hakikatin, metodolojik yaklaşımların ötesinde, daha temel bir varoluşsal deneyim olduğunu vurgular. Bu yaklaşımıyla Gadamer, modern bilimsel yöntem fetişizmini eleştirirken, hakikatin yöntemden önce geldiğini ve hermeneutik anlamamanın katı metodolojik kurallara indirgenemeyeceğini savunur.

1.1. Anlama Ufku

Anlama, insanın var oluş probleminde doğan ve dünyaya tutunmasını sağlayan bir kavramdır. Dilthey'in anlamayı epistemolojik olarak incelemesi Gadamer'de Heidegger'in etkisiyle epistemolojik değil, ontolojik bir karşılık bulur. Anlama ve yorumlama arasında ayırım yapmak doğru olmayacaktır zira Gadamer'e göre anlama aynı zamanda bir yorumlama işidir.

Anlama ve yorumlamanın birbirini tamamlayan iki unsur olduğunu belirttikten sonra esas soruyu sormak gerekir: Doğru bir anlama ve yorumlama nasıl gerçekleşir? Gadamer'e göre doğru yorumda bulunabilmenin ilk şartı; anlamamanın kaynağını teşkil eden nesneye yönelmekle mümkündür. Bir edebiyatçı yahut filolog, anlamını ortaya çıkarmaya çalıştığı metne odaklanmalıdır. Doğru bir anlamamanın oluşması için incelenen metnin bizatihi kendisini ele almak zorunlu bir husustur. Metni anlamaya ve yorumlamaya çalışan kişinin zihninde birden fazla fikrin oluşması da pekâlâ mümkündür. Metnin yorumlayıcısı söz konusu fikirler arasında doğru bir tercihte bulunarak anlama ve yorumlama sürecini tamamlar.

Metni anlamaya çalışan kişinin önünde iki gerçeklik bulunur: bu gerçekliklerden ilki kendisidir; yani yorumcunun zihni, dünyaya bakış açısı, ön bilgilerini söylemek mümkündür. İkincisi ise, metnin müstakil olarak ortaya koymaya çalıştığı anlamdır. Metni yorumlarken yorumcunun yapması gerekenleri *Hakikat ve Yöntem* adlı eserinde Gadamer şu şekilde açıklar:

"Bir şeyi anlamaya çalışan kişinin baştan, kendi arzı ön-anlamlarına teslim olmaması gerekir; anlamına inatla kulak asmazsa metnin gerçek anlamını işitemez ve böylece metnin asıl anlamını bertaraf etmiş olur. Metni anlamaya çalışan kişi daha ziyade, onun kendisine bir şey söylemesine hazır olmalıdır. Hermenoytik eğitilmiş/donanımlı bilinç daha baştan metnin farklılığına duyarlı olmak zorundadır. Fakat bu duyarlılık türü ne içerik konusunda nötrlük gerektirir ne de kişinin kendisini ortadan kaldırmasını gerektirir" (Gadamer, 2009, s. 8-9).

Bu tespitlerden de yola çıkarak Gadamer, metni anlamaya çalışan kişinin kendi ön yargılarının esiri olmaması gerektiğini vurgularken, aynı zamanda tamamen nesnel ve tarafsız bir okuma pozisyonunun da mümkün olmadığına işaret etmektedir. Gadamer'e göre ideal okur, metne karşı hem açık hem de eleştirel bir tutum sergileyebilen, metnin sesini duyabilmek için kendi sesini tamamen bastırmayan, ancak metnin farklı ve özgün yanlarına da duyarlı kalabilen kişidir. Bu yaklaşım, hermeneutik anlama sürecinin diyalojik doğasını vurgularken, okur ile metin arasındaki dinamik etkileşimin önemini de ortaya koymaktadır.

1.2. Ön Yargı ve Otorite

Bir kimse ya da bir şeyle ilgili önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı anlamına gelen ön yargı kavramı; günümüzde olumlu tarafını neredeyse tamamen kaybetmiş, çoğunlukla olumsuz anlamlar çağrıştıran bir kavram haline gelmiştir. Bir kişi ya da nesneye yaklaşırken ön yargıları bir kenara bırakmak; kişi veya nesnelere baştan olumsuz bir bakışla yaklaşmamak gerektiği hâkim olan görüştür. Günümüzde ön yargının tanımındaki olumlu tarafın unutulmuş olması Gadamer'in dikkat kesildiği hususların başında gelir. Ön yargının sadece negatif bir anlam içermemesi,

Gadamer'in hermeneutik anlayışında önemli bir yere sahiptir. Gadamer için ön yargı bir durumla ilgili yanlı, negatif, olumsuz anlamlar taşımaz.

Gadamer, "ön yargının günümüzdeki olumsuz anlamının sorumlusu olarak Aydınlanma sürecini" görür (Gadamer, 2009, s. 23). Ona göre; ön yargı kavramı başlangıçta negatif bir anlam içermezken Aydınlanma ile birlikte ön yargı kavramı bugünkü gibi yalnızca olumsuz bir anlam taşır duruma gelmiştir. Gadamer'in ön yargısı bir durum hakkında son karar verilmeden önce verilen yargı anlamına gelir. Her anlama mutlak suretle bir ön yargı neticesinde oluşmaktadır. Metni anlamlandırmaya çalışan kişinin zihni; yeni doğmuş bir bebeğin zihni veya boş bir levha gibi değildir. Kişi mevcut olan ön bilgileriyle metne yaklaşır ve anlama kişinin sahip olduğu ön bilgiler bir başka deyişle ön yargılar sayesinde gerçekleşir. Heidegger'de de ön yargı kavramına benzeyen bir "ön yapı" kavramı vardır. Ona göre de anlamamanın ilk şartı bir ön anlayıştan oluşur ve daha sonra anlama eylemi gerçekleşir.

Ön yargı kavramına olumsuz bakan Aydınlanma düşüncesi, otorite ve gelenek karşısında da benzer bir tutum sergiler. "Aydınlanma'nın temel ön yargısı bizatihi önyargıya karşı önyargıdır; bu ön yargı geleceğin gücünü reddeder" (Gadamer, 2009, s. 11). Gadamer, otorite kavramını güçlü olana körü körüne itaat etmek anlamında kullanmaz. Aydınlanmacı düşünce yapısı, her türlü boyun eğmeye karşı çıkar ve bunların karşısına akli ve özgürlüğü yerleştirir. Özgürlük ve otoriteyi birbirine zıt iki unsur olarak görür. Otorite; düşünmeden, sorgulamadan kabul etmektir. Gadamer'e göre ise otoritenin karşılığı bunlar değildir. Gadamer'in otorite kabul ettiği kişi veya varlık; elindeki güç sayesinde bu mertebeye erişmemiştir, kendi çabalarıyla edindiği yoğun bilgi birikimi sayesinde otoritenin gücünü kazanmıştır. Yani Gadamer otoritenin kaynağı olarak bilgiyi görür. Öyleyse bilgisi sayesinde otorite kazanmış kişinin yolundan gitmek bir boyun eğme hali değil, doğru bilgiye ulaşmanın bir yoludur. Gadamer, *Hakikat ve Yöntem* adlı eserinde bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

"Apaçiktır ki otoriteye sahip olanlar öncelikle kişilerdir fakat kişilerin otoritesi nihai noktada aklın köleleştirilmesine ve reddine değil, kabullenme eylemine ve bilgiye yani yargılamada ve öngörüde ötekinin bize üstün olduğunun ve bu sebeple öncelik taşıdığıının, bizim karşımızda ayrıcalıklı olduğunun bilgisine dayanır. Bu otoritenin gerçekte bahşedilememesi, aksine kazanılması ile ilişkilidir ve kişi otorite talebinde bulunacaksa onu kazanmalıdır. Otorite rızaya ve bu sebeple de bizatihi aklın sınırlarının bilincine varma, başkalarının öngörülerine bel bağlama/güvenme eylemine dayanır. Bu anlamıyla otoritenin, doğru tarzda anlaşıldığında, emirlere körü körüne itaatle hiçbir alakası yoktur" (Gadamer, 2009, s. 24).

Sonuç olarak Gadamer'in otorite kavramına getirdiği bu yorum, geleneksel otorite anlayışını yeniden yapılandırmaktadır. Düşünür, otoritenin körü körüne bir itaat ya da aklın teslimiyeti olmadığını, aksine akılcı bir kabul ve bilinçli bir tanıma eylemi olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda otorite, baskı ve zorlama ile değil, bilgi ve deneyime dayalı bir üstünlüğün gönüllü kabulü ile oluşmaktadır. Gadamer'in bu yaklaşımı, hermeneutik anlama sürecinde gelenek ve otoritenin rolünü yeniden tanımlarken, aynı zamanda Aydınlanma düşüncesinin otorite karşıtı tutumuna da eleştirel bir yanıt niteliği taşımaktadır.

1.3. Zaman Aralığı

Hermeneutik geleneğin iki önemli düşünürü olan Schleiermacher ve Gadamer'in "anlama" kavramına yaklaşımları, önemli metodolojik farklılıklar içermektedir. Schleiermacher'in "daha iyi anlama" olarak kavramsallaştırdığı ve "sonraki anlamaların üretici anlamının önüne geçmesi durumu" şeklinde tanımladığı yaklaşım, Gadamer'in perspektifinden sorunlu bir epistemolojik zemine dayanmaktadır (Gadamer, 2009, s. 35). Schleiermacher'in yorumlama metodolojisinde, yorumcudan beklenen, kendisini yazarın tarihsel ve psikolojik konumuna yerleştirerek, hatta kimi zaman yazarın niyetini kendisinden daha iyi kavrayabilecek bir empatik anlayış geliştirmesidir. Ancak Gadamer, bu romantik hermeneutik yaklaşımı eleştirel bir perspektifle ele alır. Ona göre, yorumcunun farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda yaşamış bir yazarın zihinsel dünyasına tam anlamıyla nüfuz etmesi ne mümkündür ne de gereklidir.

Gadamer'in özgün katkısı, yorumcu ile metin arasındaki zamansal mesafeyi bir dezavantaj olarak görmek yerine, anlamayı zenginleştiren üretici bir unsur olarak değerlendirmesinde yatar. Nitekim düşünür, "Zaman bundan böyle artık ayırdığı için köprü kurulması gereken bir gedik değildir; aslında şimdinin kök saldıdığı olayların gidişatının taşıyıcı temelidir. Bu da demektir ki zaman mesafesi/uzaklığı aşılması gereken bir şey değildir" (Gadamer, 2009, s. 49) diyerek bu yaklaşımını netleştirir. Bu bağlamda, her yorumcu metni kaçınılmaz olarak kendi tarihsel ufkunun perspektifinden yorumlar ve bu durum, anlamayı kısıtlayan değil, aksine zenginleştiren bir faktör olarak işlev görür. Böylece Gadamer'in hermeneutik anlayışında, Schleiermacher'in "daha iyi anlama" kavramı, "üretici anlama"ya evrilir. Bu paradigma değişimi, yorumcunun metni yazarından daha iyi anlayabileceği fikrini reddetmez, ancak bu anlamının niteliğini yeniden tanımlar: Artık söz konusu olan, yorumcunun kendisini yazarın yerine koyması değil, zamansal mesafeyi verimli bir şekilde kullanarak kendi tarihsel gerçekliği içinde yeni ve özgün anlamlar üretebilmesidir.

1.4. Yazarın Ölümü

Gadamer, Schleiermacher ve Dilthey'den beri süre gelen yazarın önemini alt üst eder. Gadamer'in hermeneutik anlamasında önemli olan yazarın ne söylediği değil, metnin ne söylediğidir. Gadamer'e göre yazarın metni yazarken amacının ve düşüncelerinin bilinmesine gerek yoktur. Hatta yorumcunun yazarın düşüncelerini bilmesi, yorumcunun yorumlama sürecini kısıtlayan bir unsur olarak görülür. Bu anlamda Gadamer, hem Schleiermacher'den hem de Dilthey'den farklı bir tutum sergiler. Yorumcunun kendisini yazarın yerine koyup metnin en doğru anlamını bulmaya çalışması "ölmüş bir anlamın" yeniden ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Gadamer'in hermeneutik anlayışında, metnin ontolojik statüsü radikal bir dönüşüm geçirir. Artık metin, yazarının niyetlerinden ve tarihsel bağlamından özerkleşmiş, kendi başına var olan bir varlık alanı olarak karşımıza çıkar.

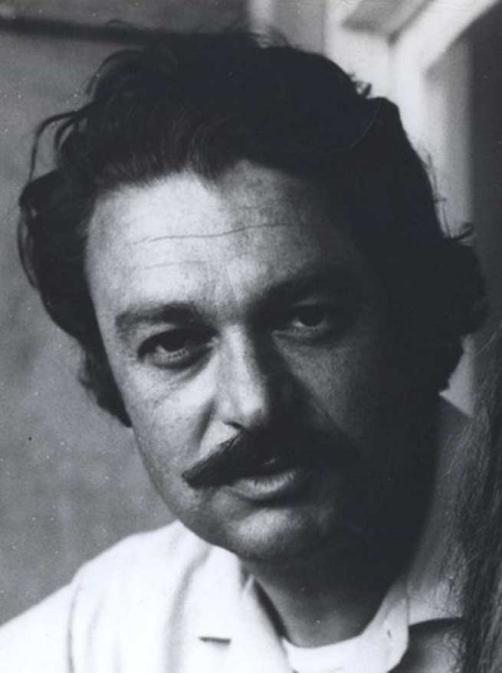
"Gadamer hermeneutiğinde, nesne artık sadece metnin kendisidir. Önemli olan artık yazarın metne yerleştirdiği anlam değil, o anlamdan bağımsız yazarla bağlarını koparmış olan bağımsız metnin kendi anlamıdır. Gadamer'in metni artık özgür bir metindir ancak özgür olan sadece metin değildir, okur ve özellikle yorumcu da özgürdür. Çünkü o da katı kuralları

olan bir yöntemi izleyerek metnin doğru ve asıl anlamını ortaya çıkaran bir özne olmaktan çıkmıştır” (Toprak, 2016, s. 92).

Ancak Gadamer'in yorumcuya tanıdığı bu özgürlük, sınırsız bir keyfiyet alanı olarak anlaşılmalıdır. Bu özgürlük, dikkatli bir şekilde dengelenmiş metodolojik bir çerçeve içinde işler. Yorumcu, kaçınılmaz olarak kendi tarihsel ufkunun ve ön-anlayışlarının perspektifinden metne yaklaşır. Fakat bu yaklaşım, ne kendi ön yargılarının katı sınırları içine hapsolmalı ne de metni keyfi yorumların açık alanı haline getirmelidir. Gadamer'in önerdiği hermeneutik model, bu iki uç arasında dinamik bir denge kurar: Yorumcu, kendi tarihsel konumunun farkında olarak, ancak metnin özerk varlığına da saygı göstererek bir anlama sürecine girer.

Bu bağlamda, Gadamer'in hermeneutik anlayışında anlam, diyalektik bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkar. Metnin anlamı ne yazarın orijinal niyetlerine indirgenebilir ne de yorumcunun öznel yorumlarıyla sınırlandırılabilir. Aksine, anlam, yazarın metne yerleştirdiği orijinal içerik ile yorumcunun tarihsel ufkundan kaynaklanan yeni anlam katmanlarının yaratıcı bir sentezi olarak belirir. Bu sentez hem metnin tarihsel derinliğini korur hem de çağdaş yorumların üretici potansiyelini açığa çıkarır. Böylece Gadamer hermeneutiği; geçmiş ile şimdi, yazar ile yorumcu, metin ile okur arasında dinamik bir diyalog alanı yaratır.

2. GADAMERCİ HERMENEUTİK BAĞLAMDA OĞUZ ATAY'IN “UNUTULAN” ADLI ÖYKÜSÜNÜN ÇÖZÜMLENMESİ

Oğuz Atay

“Unutulan”, Oğuz Atay'ın modern Türk edebiyatının dönüm noktalarından biri sayılan *Korkuyu Beklerken* (1975) kitabının ikinci öyküsüdür. “Beyaz Mantolu Adam”, “Unutulan”, “Korkuyu Beklerken”, “Bir Mektup”, “Ne Evet Ne Hayır”, “Tahta At”, “Babama Mektup”, “Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya” adlı sekiz öyküden oluşan eser, modernizmin birey üzerindeki yıkıcı etkilerini derinlemesine irdeler. “Unutulan”, Atay'ın kadın anlatıcısı kullandığı tek metnidir. Ancak bu biçimsel farklılığa rağmen, öykü Atay'ın temel izlekleri olan toplumsal uyumsuzluk, varoluşsal yabancılaşma, ontolojik yalnızlık gibi izlekleri işleyen bir eserdir.

Bu çalışmada benimsenen Gadamerci hermeneutik yaklaşım, “yazarın ölümü” ilkesi doğrultusunda, metnin yazarından bağımsız bir varlık olarak ele alınmasını gerektirdiği için biz de çalışmamızda yazarın biyografisini çalışmanın dışında tutmak durumundayız.

Bu perspektifte asıl olan, yazarın niyetinden ziyade metnin kendisiyle kurulan diyalogdur. Okur/yorumlayıcı özne, metodolojik kısıtlamalardan özerk bir biçimde, kendi ön-anlayışlarıyla metne yaklaşır ve anlama sürecini başlatır.

Öykü, “Ben tavan arasındayım sevgilim” (Atay, 2003, s. 27) cümlesiyle başlar ve kadın karakterimizin fiziksel olduğu kadar metaforik bir yolculuğunu konu edinir. Tavan arasına çıkış motivasyonu -eski kitapları satarak sevgilisine maddi destek sağlama arzusu- görünürde pragmatik bir amaca hizmet eder gibi görünse de aslında karakterin bilinçaltına yapacağı yolculuğun başlangıcını işaret etmektedir. Yeni sevgilinin kadına verdiği el feneri, bu karanlık yolculukta hem fiziksel hem de sembolik bir rehber işlevi görmektedir.

Tavan arasındaki nesnelere; -anne baba fotoğrafları, eski balo ayakkabıları, küflenmiş kıyafetler- karakterin geçmişiyle yüzleşmesini tetikleyen sembollerdir. Anne-baba fotoğrafları üzerinden başlayan sorgulama, sevgisiz bir evliliğin mirası olan duygusal travmaları açığa çıkarmaya başlar. Mezarda bile yan yana yatmak istemeyen ebeveynler imgesi, karakterin kendi başarısız ilişkilerinin kökenini hakkında da okura bazı işaretler verir. Öykünün dramatik doruk noktası ise; eski sevgilinin cesedinin keşfiyle gerçekleşmeye başlar. Ancak cesedin tasviri -bir yandan hiç bozulmamış olması, diğer yandan hamam böceklerinin istilasına uğraması- gerçeklik algısında bir kırılma yaratır. Sol elinde tabanca tutan cesedin intihar etmiş olduğu anlaşılır, fakat bu sahnenin gerçekliği öykünün sonuna kadar muğlak bırakılır.

Karakterin cesetle karşılaşma anındaki tepkileri ve sonrasında iç hesaplaşması, öykünün psikolojik ve gerilimli atmosferini oluşturur. Eski bir kavganın hatırlanması ve ardından gelen suçluluk duygusu, karakterin bastırılmış duygularını açığa çıkarmaya başlar. Hamam böceklerinin cesedin “beyninin en yumuşak yerlerini” yemesi sahnesi hem gotik bir unsur olarak hem de zihinsel çözülmenin metaforu olarak ilgi çekici bir durumdur.

Öykü, “Seni çok mu yalnız bıraktılar sevgilim” (Atay, 2008, s. 34) cümlesiyle doruk noktasına ulaşır. Bu sözün aşağıdaki sevgilisi tarafından duyulması ve karakterin “hiç kendi kendime konuşuyordum” (Atay, 2008, s. 34) yanıtı, tüm anlatının gerçeklik düzlemini sorgulatan ustaca bir final oluşturur. Bu son, tavan arasında yaşanan deneyimin fiziksel mi yoksa zihinsel bir yolculuk mu olduğu sorusunu askıda bırakır ve öykünün çok katmanlı yapısını pekiştirir.

2.1. Geçmişle Yüzleşme ve Bir Yabancılaşma Mekânı Olarak Tavan Arası

“Unutulan” öyküsünde olaylar, kadının çıktığı tavan arasında cereyan etmektedir. Tavan arası; gerçek hayatta da tek başına çıkılmaya cesaret edilemeyen, eski eşyalarla dolu, insan zihninde kirlili ve pis yer tahayyülü oluşturan bir mekândır. “Unutulan”da da tavan arası; kadının eski eşyalarını koyduğu, hamam böcekleriyle dolu, örümcek ağlarıyla kaplanmış bir vaziyettir. Tavan arasındaki eşyalar, el fenerinin ışığıyla teker teker aydınlanır ve okuyucuya gösterilir. Kadının anne babasının fotoğrafları, eski balo kıyafeti, çürümüş ayakkabıları, eski kitaplardan oluşan bütün nesnelere bir bakıma geçmiş zamanın hatırlatıcısı olur. Nesnelere baktıkça geçmişe yolculuk yapan kadın karakter, çıktığı tavan arası ile zamanda geriye doğru bir yolculuğa başlar. Bu yolculukta kadının yüzünde küçük bir tebessüm uyandıracak hiçbir şey bulunmamaktadır. Anne ve babasının fotoğraflarını görünce birbirlerini hiç sevmediklerini hatırlar. Bu durum kadının sevgisiz bir aile ortamında yetiştiğini gözler önüne serer. Daha sonra eski kocasının fotoğrafı aracılığıyla kadının da birkaç kez evlendiğini fakat mutluluğu bulamadığı anlaşılmaktadır.

Öykü karakteri kadın, yüzleşmeye cesaret edemediği bütün eşyaları tavan arasına atmıştır. Üstelik kadının unuttukları arasında yalnızca kitap, kıyafet, ayakkabı vb. de bulunmaz. Eski sevgilisini de tavan arasında unutmuştur. *“Sevgilisini de bir eşya gibi unutmuştur. Tavan arasına yani bilincin derinlerine itmiştir. Fotoğraflar, eski eşyalar ve eski sevgili üzerinden iç hesaplaşmaya gidilir. Tavan arası, modern hayattan kaçıştır”* (Kurucu, 2021, s. 192). Kadın gündelik hayatın içerisinde sürekli bir koşuşturma içerisinde. Bu koşuşturma içerisinde eski sevgilisi başta olmak üzere çoğu şeyi unutmuştur:

“Beni üzmem için inmediğini düşündüm önceleri. Sonra... Bir türlü olmadı işte... Çıkmadım: Gelenler, gidenler, geçim sıkıntısı, yemek, bulaşık, evin temizliği, onun bakımı- çocuk gibiydi kendisine bakmayı bilmiyordu- babamla annemin ölümü, bir şeyler yapma telaşı, önümde hep yapılması gereken işlerin yığılması. Orada tavan arasında olduğunu unuttum sonra. Onu unutmadım tabii. Ne bileyim, daha mutsuz insanlar vardı onlarla uğraştım” (Atay, 2023, s. 31).

Kadının çıktığı tavan arası ve sevgilisinin aşağıdan evin içerisinden seslendiği bölümler, öyküde birbirine zıt iki mekânın olduğunu göstermektedir. Kadının evi, gündelik yaşamın koşuşturması içinde geçen gerçek hayatı temsil etmektedir. Burada herkes gibi kadın da yapması gereken işlere yoğunlaşır. İş gücünden düşünmeye vakit bulamaz. Tavan arası ise, kadın için gerçek hayattan kaçtığı bir hayal âleminin kapılarını aralar. Eski sevgilisinin cesedini görmesi de gerçeklikten iyice kopan bireyin kurduğu sancılı bir düşün dışavurumudur.

Unutulan öyküsünde tavan arasının temsil ettiği anlamları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Tavan arası, bilinç dışının açığa çıktığı yerdir.
- Tavan arası, modern hayattan kaçıştır.
- Geçmişle hesaplaşma mekânıdır.
- Bireyin kendiyile yüzleşme mekânıdır.
- Unutulan nesnelere hatırlatıcısıdır.
- Hayali zamana açılan kapıdır.

Öyküde bir diğer dikkat çeken unsur ise, başkarakterin iç dünyasındaki parçalanmışlığın ve modern bireyin yabancılaşma sürecinin ustalıklı aktarılmasıdır. Özellikle tavan arasında geçen sahnelerde, kadın karakterin zihnindeki düşüncelerin kronolojik olmayan, kesintili ve çağrışımsal akışı, onun gerçeklik algısındaki bulanıklığı gözler önüne sermektedir. Karakterin eski sevgilisinin cesediyle karşılaşması (ya da karşılaştığını sanması) anından itibaren, bilinç ve bilinçdışı arasındaki sınırlar belirsizleşmeye başlar.

Örneğin; *“Başka türlü yaşayamazdım çünkü. (Çünkü’yü cümlemin başında söylemeliydim, şimdi kızacak. Evet, her an onun sözlerini düşünerek yaşadım, şimdi acaba ne der diye düşündüm.) Yalnız bu kadarı çürümüş. İyi.”* (Atay, 2023, s. 32) tarzında kurulan cümleler, kadının yaşadığı yabancılaşma ve zihinsel karmaşayı yansıtmaya bakımından dikkat çekerken *“Sonra... Bir türlü olmadı işte. Çıkmadım: Gelenler, gidenler, geçim sıkıntısı, yemek, bulaşık, evin temizliği ‘onun’ bakımı (çocuk gibiydi, kendisine bakmasını bilmiyordu), babamla annemin ölümü, bir şeyler yapma telaşı, önümde hep yapılması gereken işlerin yığılması”* (Atay, 2023, s. 31) gibi cümlelerde de kadının yaşadığı zamansal yabancılaşmayı yansıtan ifadelerdir. Ayrıca, yıllardır tozlu halde kalmış

dağınık ve birbiriyle ilişkisiz birçok eşyanın yer aldığı, örümcek ağlarıyla örülmüş olan tavanarası, karakterin mekânsal yabancılaşmasını imlerken burada yer alan “ayna” motifi ise, çift katmanlı bir sembolik anlam taşımaktadır: Hem karakterin kendini tanıma/tanımama paradoksunu hem de modern bireyin benlik krizini işaret eden bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

2.2. Gotik Unsurlarla Kaplı Unutulan'ın İronisi

“Unutulan” öyküsü, gotik edebiyatın karakteristik özelliklerini postmodern bir duyarlılıkla harmanlayan çok katmanlı bir metin olarak karşımıza çıkar. Öykü hem karakterizasyon hem de mekân tasvirinde gotik unsurlara başvururken, bu unsurları ironik bir alt metinle ustaca birleştirir.

Gotik edebiyatın temel karakteristiklerini oluşturan "tekinsizlik, belirsizlik duygusu, korku ve rahatsız edicilik" (Kılıçkaya, 2016, s. 685), öyküde sistematik bir şekilde işlenir. Tavan arasının klasik gotik mekân özelliklerini taşıyan atmosferi -hamam böcekleri, örümcek ağları, küflenmiş eşyalar ve karanlık ortam- daha cesed'in keşfinden önce bile okuyucuda tekinsizlik duygusunu tetikler. Eski sevgilinin gözleri açık cesedinin keşfi ve beynini yiyen hamam böcekleri tasviriyle doruk noktasına ulaşan bu gotik atmosfer, ancak metnin barındırdığı incelikli ironik katman sayesinde tam anlamıyla kavranabilir. Öykünün gotik atmosferini kıran ve cesedin gerçekliğini sorgulatan ironik göstergeler şu şekilde analiz edilebilir:

- Karakterin Paradoksal Tepkileri: “Ah! Kendini mi öldürdü yoksa? Olamaz! Bir şey yapsaydı ben bilirdim; her şeyi söylerdi bana. Öyle konuşmuştuk. Beni bırakmazdı yalnız başıma” (Atay, 2023, s. 30). Bu ifadelerde, cesetle karşılaşma anında beklenen travmatik tepki yerine, karakterin sergilediği soğukkanlı sorgulama, gerçeklik algısında bir kırılmaya işaret eder. Kadının asıl kaygısının ölüm gerçeği değil, terk edilmişlik duygusu olması, cesedin sembolik boyutunu öne çıkarır.
- Cesedin Zamansızlığı: “Gözleri açıldı, canlıydı... Hiç bozulmamış; son gördüğüm gibi, gözleri bile açık” (Atay, 2023, s. 30-31). Cesedin zamanın yıkıcı etkisinden muaf olması, onun fiziksel bir gerçeklikten ziyade, karakterin zihinsel projeksiyonu olduğunu düşündürür. Bu "bozulmamışlık" hali, travmatik bir anın zihinsel donukluğunu simgeler.
- Varoluşsal Çelişkiler: “Hayır, gerçekten ölmedi” (Atay, 2023, s. 31) ifadesi, karakterin gerçeklik algısındaki parçalanmışlığı yansıtır. Bu çelişkili söylem, cesedin fiziksel bir gerçeklikten ziyade, karakterin iç hesaplaşmasının dışavurumu olduğunu gösterir.
- İronik Vicdan Muhasebesi: “Ayrıca, kaç kere tavan arasına çıkmayı içimden geçirdim. Hele kendini öldürdüğünü duysaydım muhakkak çıkardım. Dargın olduğumuza falan bakmazdım” (Atay, 2023, s. 32). Bu ifadelerdeki alaycı ton, karakterin suçluluk duygusunu ironik bir mesafeyle ele alışını gösterir. Bu ironik mesafe, cesedin gerçekliğini daha da şüpheli hale getirir.

Atay'ın ustalığı, gotik unsurlara başvururken bunları postmodern bir ironi katmanıyla örmesinde yatar. Öykü, klasik gotik edebiyatın korku ve gerilim unsurlarını kullanırken, bunları karakterin zihinsel parçalanmışlığını ve varoluşsal krizini yansıtan metaforik bir düzleme taşır.

Böylece “Unutulan”, gotik türün konvansiyonlarını modern bireyin iç dünyasını keşfetmek için bir araç olarak kullanan sofistike bir metne dönüşür.

2.3. Unutulan Nesnelerin İmgesel Gücü

“Unutulan” öyküsü, modern yaşamın labirentlerinde benliğini yitiren ve varoluşsal bir yabancılaşma yaşayan kadının tavan arasındaki sembolik yolculuğunu merkeze alırken, ustaca yerleştirilmiş nesnelere üzerinden çok katmanlı bir anlam evreni inşa eder. Öyküde kullanılan her nesne -el feneri, ayna, balo ayakkabısı, yumuşak terlik, hamam böceği, fotoğraf- yalnızca fiziksel varlıklarıyla değil, taşıdıkları metaforik ve sembolik anlamlarla da metnin derinliğine katkıda bulunur.

Öyküde merkezi bir metafor olarak karşımıza çıkan el feneri hem fiziksel hem de metaforik düzlemde bir aydınlanma aracı işlevi görür. Karakterin tavan arasındaki keşif yolculuğunda kullandığı el fenerinin şimdiki sevgilisi tarafından verilmiş olması, kadının varoluşsal karanlığında başkasının rehberliğine olan ihtiyacını simgeler. “Gülümsediğimi gösteren bir ayna olsaydı, biraz da ışık” (Atay, 2008, s. 27) cümlesi, karakterin içsel karanlığını ve aydınlanma özlemini çarpıcı biçimde ortaya koyar. Bu bağlamda ayna motifi, kendini tanıma ve benlikle yüzleşme arzusunun somut bir göstergesi olarak belirir.

Öyküdeki nesne-sembol örüntüsünün önemli bileşenlerinden biri olan balo ayakkabısı ve yumuşak terlik ikilemi, geçmiş ile şimdi arasındaki gerilimi somutlaştırır. Çürümüş, küflenmiş balo ayakkabısı, karakterin travmatik geçmişinin maddi bir temsili olarak işlev görürken, yumuşak terlikler güvenli ancak tekdüze şimdiki zamanın sembolü haline gelir. Bu karşıtlık, karakterin geçmişle kurduğu sorunlu ilişkiyi ve şimdiki zamana sığınma çabasını ustaca yansıtır.

Öyküde tekinsiz bir motif olarak beliren hamam böcekleri, yüzeysel okumada tavan arasının fiziksel çürüyüşünü temsil ederken, derin yapıda zihinsel çözülmenin ve bilinçaltının karanlık yönlerinin metaforik bir yansıması olarak okunabilir. Özellikle böceklerin “cesedin beyninin en yumuşak yerini taşımaları” imgesi, karakterin zihinsel parçalanmışlığının çarpıcı bir alegorisi olarak karşımıza çıkar.

Anne-baba fotoğrafları ise öyküde travmatik aile geçmişinin ve kuşaklararası aktarılan duygusal yaraların somut bir temsili işlevini görür. Bu fotoğraflar aracılığıyla, karakterin başarısız ilişkilerinin kökeninde yatan aile dinamikleri açığa çıkar. Sevgisiz bir evliliğin ürünü olan protagonist, adeta ebeveynlerinin duygusal mirasını tekrar yaşamaya mahkûm edilmiş gibidir. Bu

bağlamda fotoğraflar, sadece geçmişin donuk bir kaydı değil, şimdiki zamanı da şekillendiren travmatik bir bellek deposu olarak işlev görür.

Bu nesne-sembol örüntüsü, öykünün anlam katmanlarını zenginleştirirken, modern bireyin varoluşsal krizini, yabancılaşmasını ve geçmişle hesaplaşmasını çok boyutlu bir şekilde yansıtır. Atay'ın ustalığı, bu nesnelere salt dekoratif unsurlar olmaktan çıkarıp, öykünün anlam evrenini derinleştiren organik bileşenler haline getirmesinde yatar.

SONUÇ

Oğuz Atay'ın "Unutulan" öyküsü, Gadameri hermeneutik yaklaşımın sunduğu metodolojik çerçeve içerisinde incelendiğinde, metnin çok katmanlı yapısı ve derin anlam örüntüleri daha belirgin bir biçimde açığa çıkmaktadır. Gadamer'in "her anlama bir yorumlamadır" önermesinden hareketle, öykünün gotik unsurlarla örülü atmosferinin altında yatan varoluşsal sorgulamalar, bilinçdışı süreçler ve yabancılaşma temaları, metnin kendi iç dinamikleri üzerinden okunmuştur.

Gadamer'in öne sürdüğü "etkin tarihsel bilinç" kavramı bağlamında öykünün anlam evreni, okur ve metin arasındaki diyalojik ilişkinin tarihselliği içerisinde şekillenmektedir. Bu yaklaşım, metnin salt gerçeklik-kurmaca ikileminin ötesine geçerek, daha derin bir varoluşsal sorgulamanın alanına taşınmasına imkân tanımıştır. Tavan arası metaforu, Jung'un "kollektif bilinçdışı" kavramıyla da ilişkilendirilebilecek bir sembolik alan olarak karakterin bastırılmış duygularıyla yüzleşmesinin arketipsel bir temsili olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Unutulan" öyküsünün hermeneutik döngü içerisinde parça-bütün ilişkisi bağlamında incelenmesi, kullanılan sembolik unsurların (ayna, ışık, kitaplar, eski balo ayakkabısı, hamam böcekleri) karakterin zihinsel bölünme ve yabancılaşma sürecini yansıtan çok boyutlu göstergeler olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu semboller, Gadamer'in "anlam ufku" kavramı çerçevesinde, metnin anlam katmanlarını derinleştirirken, okurun yorum perspektifini de genişletmektedir. Gadamer'in "önyargı ve otorite" düşüncesi doğrultusunda, okur olarak metne yaklaşırken kendi ön anlayışlarımızın farkında olmak, metnin anlamının daha sağlıklı bir şekilde açığa çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, öyküdeki cesedin varlığı/yokluğu meselesi, karakterin bilinçdışı süreçlerinin dışavurumu olarak yorumlanmış ve metnin kendi iç tutarlılığı içerisinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Gadamer'in "zaman aralığı" kavramı ise, metin ve okur arasındaki diyalektik ilişkinin dinamik yapısını vurgulamakta ve öyküdeki anlam katmanlarının sürekli yeniden yorumlanmaya açık olduğunu göstermektedir. Bu durum, metnin çağdaş okur için taşıdığı anlamın, tarihsel bağlamın ötesine geçerek güncelliğini koruduğunu ve zamana yenilmediğini kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, "Unutulan" öyküsü, Gadameri hermeneutik yöntemin sunduğu zengin yorumlama olanakları sayesinde, okuru metinle aktif bir diyaloga davet eden, çok katmanlı bir anlam evrenini barındıran karmaşık/sofistike bir metin olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma, metnin kendi iç dinamiklerinin, anlamın ortaya çıkarılmasında ne denli belirleyici olduğunu göstermeyi amaçlamış ve Gadameri yaklaşımın edebî metin çözümlemelerindeki etkinliğini ortaya koymayı bir nebze de gerçekleştirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Atay, Oğuz (2023). *Korkuyu Beklerken*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilen, Osman. (2002). *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*. Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Gadamer, Hans-George (2009). *Hakikat Ve Yöntem 2*. Cilt. Hüsametin Arslan, İsmail Yavuzcan (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kılıçkaya, Derya. (2016). "Oğuz Atay'ın "Unutulan" Ve Korkuyu Beklerken" Hikâyelerinde Gotik Unsurlar". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 7/1, s. 685- 696.
- Kurucu, Nesligül. (2021). "Oğuz Atay'ın Öykülerinde Bireyin Eşyaya Yabancılaşması". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35, s. 185-198.
- Özlem, Doğan (1995). *Hermeneutik (Yorum Bilim) Üzerine Yazılar*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Palmer, Richard E. (2008) *Hermönitik*. İbrahim Görener (Çev.). İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Taşdelen, Vefa. (2007). "Çağdaş Hermeneutiğe Doğru: Schleiermacher ve Genel Hermeneutik". *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 2, s. 46.
- Toprak, Metin (2016). *Hermeneutik ve Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toprakkaya, Arslan (2020). *Antik Yunan'dan Günümüze Hermeneutik*. İstanbul: Nobel Yayınları.

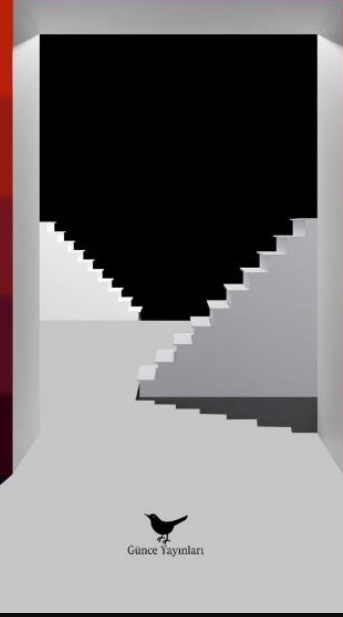
27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

DR. FERHAT ÇETİNKAYA

Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

Ömriye Bayrak

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

